ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

DOI: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-5-69-22
УДК 811.111:378.147

Агєєва В.О., Васіна І.В.
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

ПРОБЛЕМА ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ У ПРОЦЕСІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ

Анотація. У статті розглядається проблема лінгвокультурологічної інтерференції у рамках міжкультурної комунікації та перекладу. Детально проаналізовано теоретичні засади лінгвокультурологічної інтерференції. Виокремлено особливості зазначеного типу інтерференції, визначено причини виникнення, механізми попередження і подолання лінгвокультурологічної інтерференції. Обгрунтувано необхідність формування лінгвокультурологічної компетенції у студентів-перекладачів для ефективної професійної перекладацької діяльності. Авторами статті досліджено та окреслено основні засоби попередження та подолання лінгвокультурологічної інтерференції як комунікативної перешкоди.

Ключові слова: лінгвокультурологічна інтерференція, міжкультурна комунікація, мовна особистість, білінгвальна особистість, лінгвокультурологічна компетенція.

Ahieieva Viktoria, Vasina Iryna
Mykolaiv V.O. Sukhomlynskyi National University

THE PROBLEM OF LINGUOCULTURAL INTERFERENCE IN THE PROCESS OF INTERCULTURAL COMMUNICATION AND TRANSLATION

Summary. The article is devoted to the issue of linguocultural interference within the scope of intercultural communication and translation. A detailed analysis of domestic and foreign theoretical principles and considerations of linguocultural interference is proposed by the authors. The peculiar features of the phenomenon of linguocultural interference are singled out. The article determines the reasons for emergence of linguocultural interference in the process of intercultural communication and translation. The mechanisms of preventing and overcoming linguocultural interference in the process of intercultural communication and translation are investigated as well. The article also substantiates the necessity of developing linguocultural competence while training future translators and interpreters for the purpose of efficient professional translation or interpretation activity. The authors of the article have studied and specified the ways of preventing and overcoming of linguocultural interference as a communication impediment. The prevention of linguocultural interference in the context of the dialogue of cultures is directed at the formation of the ability of a bearer of the world view belonging to the one linguocultural community to understand a bearer of another linguial world view, which means that a bilingual speaker masters a certain amount of knowledge about the linguistic picture of the world. In the context of the dialogue of cultures, a bilingual speaker becomes an active participant of intercultural communication, which involves the cognitive (thesaurus) level of a lingual personality. Using the linguistic picture of the world and the thesaurus a student-translator correlates any phrase or text with his or her knowledge and finds a place for it in the picture of the world according to its content in order to be fully aware of it. For the purpose of such kind of awareness a special attention is focused on describing not only different language phenomena, but also various contextual systems in the framework of ethnic, artistic, socially standardized, world-view cultures, which contributes to further prevention and overcoming linguocultural interference.

Keywords: linguocultural interference, intercultural communication, lingual personality, bilingual personality, linguocultural competence.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістичній науці особливої актуальності набуває проблема інтерференції, що пояснюється низкою причин. По-перше, система цінностей народу, національний характер, спосіб життя, менталітет, традиції, звичаї – все це, поряд з реальним світом, оточуючим людини, реальними умовами його життя знаходить відображення у мові. Знання державного устрою, суспільно-економічних відносин, стилю і способу життя, норм і правил поведінки, ритуалів в різних ситуаціях міжособистісного і ділового партнерства, традицій, звичаїв, обрядів носіїв мови є запорукою успіху міжкультурної комунікації. По-друге, у контексті сучасної інтеграції особистості в національну та світову культуру, та в умовах розширення міжнародних контактів, інтернаціоналізації всіх сфер життя, проблеми взаємозв'язку мови, культури і комунікації виявляються нагальними. Отже, виникає необхідність застосування лінгвокультурологічного підходу до вивчення процесу інтерференції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним та методологічним підґрунтям статті слугують розвідки українських та зарубіжних теоретиків і практиків, присвячені, зокрема феномену інтерференції у рамках міжкультурної комунікації та перекладу (В.В. Алімов, М. Бартел, Є.Ф. Тарасов, І.І. Халєєва), стратегіям успішної міжкультурної комунікації (Л.І. Грішаєва, Н.Г. Попова, А.П. Садохін, Л.В. Цурікова), типам інтерференції за різними критеріями (Г.М. Вишневська, А.Є. Карлинський, В.А. Корнєва). Значна кількість публікацій (К. Бенсон,

© Агєєва В.О., Васіна І.В., 2019

Д. Гаймз, Ю.А. Жлуктенко, А.Ш. Жумашева, С.В. Полуяхтова, Г. Робінсон-Стюарт, П.В. Тимачев, Н.П. Федорова) присвячена механізмам подолання лінгвокультурної та лінгвокультурологічної інтерференції, що зумовлює актуальність даної роботи.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. З'ясування механізмів попередження і подолання лінгвокультурологічної інтерференції як комунікативної перешкоди внаслідок конвергенції лінгвокультурних кодів мов, що контактують, забезпечить, на наш погляд, успішний процес міжкультурної комунікації та перекладу та сприятиме розвитку у студентів-перекладачів відповідної лінгвокультурологічної компетенції, необхідної для їхньої ефективної професійної перекладацької діяльності.

Мета статті полягає у детальному аналізі теоретичних засад явища лінгвокультурологічної інтерференції в процесі міжкультурної комунікації та перекладу, виокремленні особливостей зазначеного типу інтерференції, визначенні механізмів попередження і подолання лінгвокультурологічної інтерференції та обгрунтуванні необхідності формування лінгвокультурологічної компетенції студентів-перекладачів для ефективної професійної перекладацької діяльності.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку із загостренням інтересу лінгвістів до феномену інтерференції, що породжує не тільки інтерлінгвістичні (фонетичні, лексико-граматичні, синтаксичні), але і дискурсивні, соціокультурні перешкоди в міжкультурної комунікації, розглядаємо інтерференцію в широкому сенсі, як конфліктну взаємодію когнітивно-мовних механізмів, що виявляється у вторинної мовної особистості у відхиленнях від мовних, дискурсивних, соціокультурних норм однієї лінгвокультури під впливом іншої [1; 3; 4; 5; 10; 12].

Мовна інтерференція актуалізується на всіх рівнях мовної системи і реалізується в мові незалежно від свідомості мовця, тому до недавнього часу дослідження інтерференції були зосереджені головним чином на вивченні її фонетичного (Г.В. Бершадська, Г.М. Вишневська, В.А. Корнєва, Т.А. Краснова, А.А. Метлюк, Л.Г. Фоміченко) і лексичного (А.Е. Карлінський, І.Н. Кузнецова) аспектів. Однак, труднощі, що виникають в міжкультурній комунікації, відбуваються почасти не тільки через спотворення фонетичної або лексичної сторони іноземної мовлення, хоча лексика є однією з найважливіших форм відображення етнокультурної специфіки світобачення. Нерідко дискурсивні і соціокультурні явища, що розрізняються в етнокультурах, спричиняють непорозуміння, перешкоди і порушення в міжкультурної комунікації. Погоджуємося з думкою П.В. Тимачева, що цілеспрямоване вивчення комунікативної поведінки і фонових знань представників іншокультурної спільноти сприяє подоланню зазначених труднощів [8, с. 156].

Будучи наслідком діалогу культур, лінгвокультурологічна інтерференція виникає тоді, коли кожен учасник комунікації створює його на базі власної культури з використанням спільної мови спілкування. В умовах міжкультурної комунікації як діалогу культур чітко простежується протиставлення свого чужому, коли співрозмовники постають представниками різних культур. У даному випадку учасники діалогу розуміють один одного з позицій власних культур, які істотно відрізняються один від одного. Цілком зрозуміло, що основні причини полягають в культурних відмінностях, в різних світовідчуттях, тобто в іншому відношенні до світу і інших людей. Зауважимо, що сприйняття іншої культури, спираючись на свою, почасти виявляється причиною інтерференції. Важко не погодитися з А.Ш. Жумашевою, що упереджене ставлення до іншої культури як «неправильної» перешкоджає міжкультурній комунікації, виступаючи несвідомим процесом, який важко розпізнати [4, с. 198].

На наш погляд, можна виділити кілька факторів, що зумовлюють лінгвокультурологічну інтерференцію:

1. Національна своєрідність народів і їх культур.

2. Культурні відмінності комунікантів як наслідок їхньої приналежності до різних національних культур.

3. Неповна спільність мовних свідомостей комунікантів, що призводить до сприйняття чужої культури як «відхилення від норми», в той самий час, нормою вважаються образи своєї культури, і чужа культура осягається шляхом приведення чужих образів свідомості до образів своєї культури. Отже, цілком погоджуємося із думкою Є.Ф. Тарасова, який справедливо зазначив, що міжкультурне спілкування розуміється як «випадок функціонування свідомості в аномальних («патологічних») умовах, коли відсутня оптимальна спільність свідомостей комунікантів» [7, с. 11].

4. Взаємодія різних культур, внаслідок якої виникають різні культурологічні явища (культурна конфронтація, аккультурація, культурна експансія, культурна дифузія, культурний конфлікт і ін.).

Прогнозування лінгвокультурологічної інтерференції спрямовано на створення умов для гармонійного діалогу культур, що передбачає рівноправність учасників, толерантність, згоду, гармонію, порозуміння, зближення, єднання, баланс, взаємозбагачення. Основою такого діалогу культур постає ставлення культури до культури як до «рівноправної, рівноцінної, при всіх її відмінностях і цікавої, потрібної, бажаної саме в її несхожості, в її унікальності» [2; 6; 9; 10; 11; 13; 14; 15].

Проте, в іншому випадку виникають інші форми міжкультурної комунікації, прямо протилежні діалогу, так би мовити антидіалог, у вигляді конфлікту, змагання культур, у появі стереотипів поведінки, протиставлених по культурі (наприклад, опозиції «своє-чуже»), так би мовити «культурної чужорідності», або інакшості. Остання з'являється в міжкультурної комунікації тоді, коли співрозмовники, будучи представниками різних мов, культур, протиставляють своє чужому. При цьому партнери по комунікації усвідомлюють свої відмінності, тобто при цьому з'являється взаємне відчуття «чужорідності» партнера. Відтак, співрозмовник, створюючи повідомлення рідною мовою, несвідомо орієнтується на свою систему культурних цінностей. Інший співрозмовник, сприймаючи повідомлення, спирається на свою культуру.

З огляду на викладене вище, в міжкультурній комунікації співрозмовники різних лінгвокультур по-різному декодують повідомлення. В такому випадку, безумовно, не виконується комунікативна

функція мови (передача значення), для здійснення якої в процесі спілкування представників різних культур учасникам спілкування необхідно знати і враховувати як систему цінностей носіїв цих культур, так і систему цінностей, яка відображається однією мовою. Для розв'язання цього завдання необхідно, з одного боку, усвідомлення власної культурної приналежності, з іншого – культурологічний опис лексики тієї чи іншої мови.

Отже, в умовах міжкультурної комунікації та перекладу попередження лінгвокультурологічної інтерференції забезпечується, на наш погляд, формуванням умінь адекватно вербально і невербально реагувати на ситуацію спілкування, що передбачає в цілому формування лінгвокультурологічної компетенції у студентів-перекладачів в аспекті засвоєння лінгвокультурологічних знань, умінь і навичок в досліджуваних сферах комунікації.

Успішне прогнозування лінгвокультурологічною інтерференції можливо за умови подання діалогу культур у вигляді функціонуючої моделі міжкультурної взаємодії, що передбачає спосіб взаємного спілкування людей, представників різних національних культур, в рамках когнітивної і комунікативної діяльності, з метою забезпечення адекватного взаєморозуміння в рамках міжкультурної комунікації та перекладу. Таку модель діалогу культур вбачаємо в узагальненому варіанті як структурне утворення, що включає когнітивний і комунікативний аспекти. Когнітивний аспект розглядаємо як суму знань та факторів про етнічну (матеріальну і духовну), художню і світоглядну культуру, представлену в співставленні. Вважаємо, що ця етнокультурна інформація допомагає отримати систематизоване і повне уявлення про реальну картину світу представників різних культур, яка опосередковує всі акти людського світосприйняття і світоуявлення, дозволяючи осмислювати локальні ситуації і події, що відбуваються в світі. Комунікативний аспект, на нашу думку, пов'язаний з соціокультурним змістом, він включає елементи соціонормативної культури (правила мовленнєвої і немовленнєвої поведінки представників різних культур в співставленні). Опосередкованою ланкою між цими двома аспектами виступає мова як певний проміжний компонент. Таким чином, це дозволяє позначити мову як «силу», яка формує уявлення людини про навколишній світ, визначає його «світорозуміння», його внутрішню форму, впливає на культуру народів. Саме ця «мовна картина світу», заснована на вченні В. Гумбольдта про внутрішню форму мови (слова), дозволяє уявити певну національну культуру, а зокрема лінгвокультурологічний аналіз різних культур, відображених в різних національних мовах, постає засобом прогнозування лінгвокультурної інтерференції.

Формування лінгвокультурологічної компетенції білінгвальної особистості студента-перекладача, здатного до міжкультурного спілкування, можливо шляхом залучення та оволодіння різними формами культури: етнічної, художньої, соціонормативної, світоглядної. Предметом нашої розвідки постає етнічна культура, під якою розуміється сукупність матеріальних і духовних явищ, що становлять систему культурних ознак етнічної спільності, або локально-неповторну своєрідність етносів. При цьому обмежуємо лінгвокультурологічний та концептуально-когнітивний порівняльно-зіставний аналіз з метою прогнозування лінгвокультурологічної інтерференції сферою матеріальної культури, що було викликано необхідністю точнішої предметно-понятійної співвіднесеності лінгвокультурем з певною сферою культури. Підкреслюємо, що таке моделювання міжкультурної взаємодії уможливлює уявити картину світу носіїв різних культур як глобально, так і суто національно, за умови проведення лінгвокультурологічного та концептуально-когнітивного аналізу через виявлення саме тих параметрів, які відрізняють мовну картину певного етносу від «картини світу іншої мови».

Така модель діалогу культур постає абстрактним інваріантом когнітивної свідомості всіх членів тієї чи іншої лінгвокультурної спільності. Очевидно, що, здійснюючи функцію когнітивної свідомості, різної навіть у носіїв однієї мови, таке моделювання обстановки визначається не мовними структурами, а життєвим досвідом індивіда, структурами інтеріорізованих діяльностей і форм поведінки.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Отже, наша розвідка дозволяє дійти наступних висновків. Попередження лінгвокультурологічної інтерференції в умовах діалогу культур спрямовано на формування у носія образу світу однієї лінгвокультурної спільності умінь розуміти носія іншого мовного образу світу, що означає оволодіння білінгвом сумою знань про картину світу. В умовах діалогу культур білінгв стає активним учасником міжкультурної комунікації, що володіє, поряд із рідною, і іноземною мовою як засобом повсякденного спілкування, що передбачає вихід на когнітивний (тезаурусний) рівень мовної особистості [10, с. 69]. Використання мовної картини світу і тезауруса особистості студента-перекладача як способу організації знань дозволяє стверджувати, що зрозуміти будь-яку фразу або текст означає, пропустивши її через свій тезаурус, співвіднести зі своїми знаннями і знайти їй місце в картині світу відповідно до її змісту. Саме для такого розуміння в передбачуваній моделі діалогу культур особливу увагу приділяємо опису не тільки різних мовних явищ, а і різних концептуальних систем в контексті етнічної, художньої, соціонормативної, світоглядної культур, що сприяє в подальшому попередженню і подоланню лінгвокультурологічної інтерференції.

Кінцевим результатом при цьому постає формування мовної особистості, зокрема, білінгвальної особистості студента-перекладача в умовах діалогу культур, що володіє вміннями і навичками вживати мову в усіх його проявах в різних ситуаціях міжкультурного спілкування; вміннями зрозуміти і засвоїти чужий спосіб життя/поведінки з метою зруйнування укорінених стереотипів; вміннями розширити «індивідуальну картину світу» за рахунок залучення до «мовної картини світу» носіїв досліджуваної мови.

Перспективи подальших розвідок убачаємо у розробці безпосередньо моделі білінгвальної особистості студента-перекладача в умовах діалогу культур та методики формування лінгвокультурологічної компетенції у студентів-перекладачів в аспекті засвоєння лінгвокультурологічних знань, умінь і навичок в досліджуваних сферах комунікації.

Список літератури:

1. Алимов В.В. Теория перевода. Перевод в сфере профессиональной коммуникации. Москва : КомКнига, 2006. 160 с.
2. Вайнрайх У. Одноязычие и многоязычие. *Новое в лингвистике*. 1972. Вып. 6. С. 25–60.
3. Жлуктенко Ю.А. Лингвистические аспекты двуязычия. Киев : Вища школа, 1974. 164 с.
4. Жумашева А.Ш. Диалог культур и проблемы лингвокультурной интерференции : дис. … д-ра филол. наук : 10.02.19 «Теория языка». Павлодар, 2010. 262 с.
5. Лингвистический энциклопедический словарь / под ред. В.Н. Ярцева. Москва : Большая рос. энциклопедия, 2002. 709 с.
6. Полуяхтова С.В. Обучение студентов экономического профиля преодолению межкультурной интерференции в профессионально-ориентированной иноязычной коммуникации : дис. … канд. пед. наук : 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (филология; уровень профессионального образования)». Екатеринбург, 2017. 190 с.
7. Тарасов Е.Ф. Межкультурное общение – новая парадигма анализа языкового сознания. *Этнокультурная специфика языкового сознания*. Москва, 1996. С. 7–22.
8. Тимачев П.В. Лингвокультурная интерференция как коммуникативная помеха: на материале английского языка : дис. … канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки». Волгоград, 2005. 179 с.
9. Федорова Н.П. Преодоление лингвокультурной интерференции в процессе обучения иностранному языку студентов неязыковых вузов (на материале английского языка) : дис. … канд. пед. наук : 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (иностранные языки; уровень высшего профессионального образования)». Нижний Новгород, 2010. 205 с.
10. Халеева И.И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи (подготовка переводчиков). Москва : Высшая школа, 1989. 238 с.
11. Agieieva V.O., Vasina I.V. Cross lingual orthographic interference and the process of translation. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 7. Том 1. С. 61–65.
12. Bartell M. Internationalization of Universities: A University Culture-Based Framework. *Higher Education*, 2003. Vol. 45(1). P. 43–70.
13. Benson C. Transfer: Cross-linguistic influence. *ELT Journal*. 2002. Vol. 56. P. 68–70.
14. Hymes D. The ethnography of speaking. *Anthropology and human behavior*. Washington, DC: Anthropological Society of Washington, 1968. P. 13–53.
15. Robinson-Stuart G., Nocon H. Second culture acquisition: Ethnography in the foreign language classroom. *Modern Language Journal*. 1996. Vol. 80, No. 4. P. 431–449.

References:

1. Alimov V.V. (2006). Teoriya perevoda. Perevod v sfere professionalnoj kom-munikacii [Theory of translation. Translation in the sphere of professional communication]. Moscow : KomKniga. (in Russian)
2. Vajnrajh U. (1972). Odnoyazychie i mnogoyazychie [Monolingualism and bilingualism]. *Novoe v lingvistike,* vol. 6, pp. 25–60.
3. Zhluktenko Yu.A. (1974). Lingvisticheskie aspekty dvuyazychiya [Linguistic aspects of bilingualism]. Kiev : Visha shkola. (in Russian)
4. Zhumasheva A.Sh. (2010). Dialog kultur i problemy lingvokulturnoj interferencii [Dialogue of cultures and problems of linguocultural interference] (Doctoral Thesis), Pavlodar.
5. Lingvisticheskij enciklopedicheskij slovar (2002). [Language encyclopaedia]. Pod red. V.N. Yarceva. Moscow : Bolshaya ros. Enciklopediya. (in Russian)
6. Poluyahtova S.V. (2017). Obuchenie studentov ekonomicheskogo profilya preodo-leniyu mezhkulturnoj interferencii v professionalno-orientirovannoj inoyazychnoj kommunikacii [Teaching students of Economics how to overcome intercultural interference in profession-oriented foreign language communication] (PhD Thesis). Ekaterinburg.
7. Tarasov E.F. (1996). Mezhkulturnoe obshenie – novaya paradigma analiza yazy-kovogo soznaniya [Intercultural communication – a new paradigm in the analysis of language awareness]. *Etnokulturnaya specifika yazykovogo soznaniya* [Ethnocultural specificity of language awareness]. Moscow.
8. Timachev P.V. (2005) Lingvokulturnaya interferenciya kak kommunikativnaya pomeha: na materiale anglijskogo yazyka [Linguocultural interference as a communication impediment: based on English] (PhD Thesis), Volgograd.
9. Fedorova N.P. (2010). Preodolenie lingvokulturnoj interferencii v proces-se obucheniya inostrannomu yazyku studentov neyazykovyh vuzov (na materiale anglijskogo yazyka) [The overcoming of the linguocultural interference in the process of foreign language training of students of non-linguistic higher education institutions] (PhD Thesis), Nizhnij Novgorod.
10. Haleeva I.I. (1989). Osnovy teorii obucheniya ponimaniyu inoyazychnoj rechi (podgotovka perevodchikov) [Theoretical basics of teaching to understand foreign speech (translators training)]. Moscow : Vysshaya shkola. (in Russian)
11. Agieieva V.O., Vasina I.V. (2019). Cross lingual orthographic interference and the process of translation. *Zakarpatski filolohichni studii,* no. 7, vol. 1, pp. 61–65.
12. Bartell M. (2003). Internationalization of Universities: A University Culture-Based Framework. *Higher Education*, vol. 45(1), pp. 43–70.
13. Benson C. (2002). Transfer: Cross-linguistic influence. *ELT Journal,* vol. 56, pp. 68–70.
14. Hymes D. (1968). The ethnography of speaking. *Anthropology and human behavior*. Washington, DC: Anthropological Society of Washington. pp. 13–53.
15. Robinson-Stuart G., Nocon H. (1996). Second culture acquisition: Ethnography in the foreign language classroom. *Modern Language Journal*, vol. 80, no. 4, pp. 431–449.